

УДК 378.147

[https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5\(39\)-624-632](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-5(39)-624-632)

Шевчук Ганна Йосипівна кандидат історичних наук, доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, <https://orcid.org/0000-0002-9688-2305>

ФОРМУВАННЯ Й РОЗВИТОК SOFT SKILLS ЯК СКЛАДНИК ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто суть і особливості soft skills як складника підготовки фахівців у закладах вищої освіти. Наголошено на тому, що сучасні вимоги до випускників ЗВО передбачають опанування не лише професійних компетентностей (hard skills), а й оволодіння м'якими навичками (soft skills), що охоплюють різні аспекти міжособистісної взаємодії, комунікації та тайм-менеджменту.

Проаналізовано наукові праці українських учених щодо теоретико-методологічних засад формування й розвитку soft skills у закладах вищої освіти. Висвітлено основні методи й підходи щодо розвитку м'яких навичок у здобувачів вищої освіти. Констатовано, що soft skills впливають на конкурентоспроможність на ринку праці, взаємодію з людьми, особистий і професійний імідж фахівця.

Визначено, що soft skills, на відміну від професійних навичок, не залежать від специфіки конкретного фаху, а пов'язані з особистісними рисами і формуються впродовж усього життя під впливом навчання, виховання, досвіду й соціалізації. Звернено увагу на рекомендації Європейського Союзу щодо ключових компетентностей для навчання протягом усього життя, зокрема й розвитку м'яких навичок.

Описано й узагальнено найбільш запитувані soft skills, а саме: критичне мислення, комунікативні навички, вміння працювати в команді, лідерство, тайм-менеджмент, здатність до адаптації та дій в умовах змін, емоційний інтелект та інші.

Також акцентовано увагу на актуальності розвинутих soft skills для підготовки фахівців в умовах воєнного стану й післявоєнного відновлення України. Обґрунтовано необхідність розвитку soft skills у ЗВО, оскільки випускники не завжди володіють достатнім спектром м'яких навичок, що перешкоджає їхній успішній адаптації до вимог сучасного ринку праці.

Ключові слова: soft skills, м'які навички, ЗВО, студенти, критичне мислення.

Shevchuk Hanna Yosypivna Ph.D. (History), Associate Professor of the Pedagogy and Social Management Department, National University "Lviv Polytechnic", <https://orcid.org/0000-0002-9688-2305>

FORMATION AND DEVELOPMENT OF SOFT SKILLS AS A COMPONENT OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

Abstract. The article reviews the essence and peculiarities of soft skills as a component of specialists' training in higher educational establishments. It is emphasized that modern requirements to the graduates of higher educational establishments presume mastering not only professional competences (hard skills), but also soft skills that encompass various aspects of interpersonal interaction, communication and time management.

The author analyses scientific works of Ukrainian scientists about theoretical and methodological bases for forming and developing soft skills in higher educational establishments. Attention is paid to the main methods and approaches for developing soft skills by applicants for higher education. It is stated that soft skills affect the competitiveness on the labour market, interaction with people, personal and professional image of a specialist.

It is defined that soft skills, contrary to professional skills, do not depend on the specifics of a particular profession, but are rather connected with personal traits and are formed throughout all lifetime, determined by education, training, experience, and socialization. The author points out the recommendations of the European Union with regard to the key competences for life-long learning, in particular regarding the soft skills development.

The article describes and generalizes the most required soft skills, namely: critical thinking, communicational skills, ability to work in a team, leadership, time management, ability to adapt and act in changing environment, emotional intelligence, etc.

The author also focuses on the importance of having developed soft skills for training specialists in wartime and in the after-war period for restoring Ukraine. It is substantiated that soft skills need to be developed in higher educational establishments as graduates do not always possess a necessary scope of soft skills which hinders their successful adaptation to the requirements set on the modern labour market.

Keywords: soft skills, higher educational establishments, students, critical thinking, leadership.

Постновка проблеми. Вища освіта України в умовах воєнного стану постала перед новими викликами й необхідністю пошуку шляхів їх подолання, модернізації підходів до якісної підготовки фахівців, зокрема й для післявоєнного відновлення та розвитку. Зміни в технологіях, цифровізація освіти й усіх сфер життя, інтеграція до європейського освітнього простору вимагають від сучасних закладів вищої освіти підготовки не просто професіоналів своєї справи, а конкурентоспроможних фахівців, які володіють

широким спектром м'яких навичок і здатні швидко адаптуватися до мінливих умов ринку праці.

Нині запит на формування й розвиток soft skills простежується в усіх сферах. М'які навички формують загальний стиль взаємодії та сприйняття людини як професіонала й особистості. Тому від того, наскільки широким буде спектр цих навичок і високим рівень володіння ними, залежить потенціал випускника в побудові кар'єри, професійній самореалізації, особистому й суспільному житті. Значна роль у цьому покладена на заклади вищої освіти, оскільки сучасний фахівець має володіти не лише спеціальними знаннями й навичками, а й уміти швидко реагувати на зміни та адаптуватися до них, працювати в команді, ухвалювати виважені рішення, оптимізувати час, дотримуватися термінів, демонструвати розвинуті комунікативні навички, бути націленим на результат і брати на себе відповідальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зміст поняття soft skills, необхідність їх формування й розвитку для побудови успішної кар'єри досліджується багатьма українськими науковцями й педагогами. Так, особливості, способи формування soft skills у ЗВО та їх роль у працевлаштуванні випускника досліджені в працях Н. Гарань, В. Замороцької, О. Рогульської, О. Магдюк, О. Кірдан, К. Ковалю. Практичному досвіду формування soft skills у закладах вищої освіти присвячено статтю Н. Коляди і О. Кравченко. У праці З. Ваколі та Б. Попадича зосереджено увагу на виборі технологій навчання для розвитку soft skills у студентів під час воєнного стану. Д. Левіт та Т. Євтухова досліджували розвиток soft skills у контексті сталого розвитку освіти.

Вагомими також є наукові пошуки щодо вивчення м'яких навичок і з огляду на підготовку фахівців різних спеціальностей. Зокрема, значення soft skills у формуванні управлінської компетентності фахівців у галузі безпеки людини досліджували О. Повстин, М. Козяр, формування м'яких навичок студентів-філологів проаналізовано в праці О. Семенов та О. Кульбабської. У праці І. Чухно досліджено формування soft skills як складника якісної підготовки студентів медичних ЗВО.

Незважаючи на чималу кількість наукових досліджень щодо розвитку soft skills, питання їх формування у закладах вищої освіти залишається актуальним, оскільки процес підготовки фахівців є динамічним та повинен відповідати сучасним викликам у сфері освіти й вимогам ринку праці. Особливо важливим це є в умовах воєнного стану, коли сфера освіта зазнає постійних трансформацій та потребує актуалізації програм, інноваційних підходів, удосконалення методів навчання з метою відповідності європейським стандартам і рекомендаціям та забезпечення якісної підготовки фахівців.

Метою статті є аналіз сутності поняття soft skills, визначення найбільш актуальних м'яких навичок у процесі підготовки майбутніх фахівців та основних методів для їх розвитку в закладах вищої освіти.

Для досягнення мети статті використано методи аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизації, систематизації, порівняння наукових джерел, нормативно-правових актів у сфері освіти.

Виклад основного матеріалу. У дослідженнях українських і закордонних науковців термін *soft skills* має вагоме значення з погляду підготовки конкурентоспроможних фахівців. Дослідники поділяють думку, що *soft skills* (м'які навички) – це особистісні риси, характеристики та навички, які визначають, наскільки ефективно людина може працювати в команді, вирішувати проблеми та адаптуватися до різних ситуацій на робочому місці й в особистому житті. Ці навички не є технічними або конкретними для певної спеціальності, а охоплюють різні аспекти міжособистісної взаємодії, комунікації, управління часом, здатності до критичного мислення, ухвалення обґрунтованих рішень тощо.

Законодавством України визначено, що вища освіта – це сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [1]. Таким чином, вища освіта передбачає не лише здобуття професійних знань, а й розвиток м'яких навичок, що є важливим складником освітнього процесу та підвищує його якість, допомагаючи майбутнім фахівцям пристосуватися до вимог сучасного ринку праці й отримати конкурентну перевагу.

У Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022 – 2032 роки сформульовано, що метою вищої освіти в Україні є інтелектуальний, культурний і професійний розвиток особистості, формування якісного людського капіталу [2]. Цілком очевидно, що для реалізації цієї мети фахівці мають володіти як професійними, так і загальними компетентностями. Зміст програм, методи навчання мають враховувати найновіші дослідження у відповідній галузі та актуалізуватися відповідно до змін потреб суспільства і ринку праці.

У глосарію Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти визначено, що ЗВО повинен мати власну політику розвитку *soft skills* у студентів і викладачів. До *soft skills* або, як зазначено в глосарію, «м'яких навичок», «соціальних навичок» чи «навичок успішності» належать комунікативні навички, лідерство, здатність брати на себе відповідальність, працювати в критичних умовах, вміння працювати в команді, управляти своїм часом, здатність логічно і критично мислити, самостійно ухвалювати рішення, креативність тощо [3].

У 2018 році Рада Європейського Союзу ухвалила оновлену Рекомендацію щодо ключових компетентностей для навчання протягом

усього життя. Документ визначає вісім основних компетентностей, які потрібні людині для працевлаштування і життя, а саме: грамотність; багатомовна компетентність; математична компетентність і компетентність у науці, технологіях та інженерії; цифрова компетентність; особистісна, соціальна компетентність та вміння вчитися; громадянська компетентність; підприємницька компетентність; культурна обізнаність та самовираження [4, с.5]. Доцільно зауважити, що Європейська рамка особистісної, соціальної компетентності та вміння вчитися відображає найбільш актуальні soft skills, які має розвивати громадянин. Ця компетентність об'єднує такі навички, як саморегуляція, гнучкість, емпатія, комунікація, співпраця, критичне мислення та інші [5, с. 38].

Розвиток soft skills – це процес, що вимагає часу, зусиль і практики. Для молодого покоління розвиток цих навичок набуває ще більшої вагомості в умовах російської збройної агресії проти України. У воєнних реаліях, зокрема в умовах інформаційних операцій ворога, надзвичайно важливим є формування критичного мислення в студентській молоді. Це здатність аналізувати й оцінювати інформацію, відрізнити правду від фейків і маніпуляцій, робити об'єктивні висновки. Критичне мислення передбачає вміння різнобічно розглядати питання, визначати причини й наслідки, виявляти логічні помилки й аналізувати докази. Ця навичка є важливою як у освітньому процесі, так і в особистому житті й професійній діяльності, оскільки дозволяє якісно працювати з інформацією, ухвалювати усвідомлені рішення, знаходити вихід зі складних ситуацій.

Розвиток soft skills у студентів простежується і в їхній активній участі у волонтерстві, патріотичних, інформаційно-просвітницьких заходах, де вони мають змогу демонструвати лідерські, комунікативні навички, емпатію, творчість, відповідальність, дисциплінованість, уміння працювати в команді, розподіляти зусилля та керувати своїм часом. Залучення студентів до проєктів, спрямованих на підтримку ЗСУ, розв'язання соціальних проблем чи допомогу громаді, сприяє розвитку морально-етичних цінностей, толерантності, емоційного інтелекту та інших особистісних рис.

Здатність чітко висловлювати думки, слухати інших та сприймати конструктивну критику є важливою для успішної роботи в будь-якій сфері. Розвинені комунікативні навички допомагають формувати позитивні відносини на робочому місці, вирішувати конфлікти та досягати спільних цілей. Розвитку комунікативних навичок сприяє залучення студентів до інтерактивних методів навчання: робота в групах, розв'язання кейсів, дебати, дискусії тощо. Доповіді, презентації та інші форми публічного виступу не лише стимулюють активну участь студентів, а й дозволяють їм практикувати різні аспекти комунікації, що сприяє ефективнішому засвоєнню матеріалу. Тобто ефективна комунікація – це не лише про обмін інформацією, а й про здатність вести діалог, переговори, аргументувати власну позицію.

Крім цього, наразі в умовах цифровізації суспільства важливі навички електронної комунікації та медіаграмотності. Написання листів і повідомлень, ведення сторінок у соціальних мережах – це те, що є вже частиною нашого повсякденного життя і потребує грамотного мовлення, вміння чітко і структуровано викладати думки, ретельно підбирати контент для публікацій. Поширеною практикою серед роботодавців є аналіз профілів соціальних мереж кандидатів, які відгукнулися на вакансії.

У педагогічній науці на доцільності формування soft skills у студентів закладів вищої освіти засобами інтерактивних та мультимедійних технологій також наголошують О. Рогульська та О. Магдюк. Зокрема, дослідники аналізують чотири групи інтерактивних технологій: кооперативне навчання, колективно-групове навчання, ситуативне моделювання та опрацювання дискусійних питань [6, с. 95 – 96].

Досліджуючи технології навчання для розвитку soft skills у студентів під час воєнного стану, З. Ваколя і Б. Попадич найбільш актуальними визначили проектну діяльність, проблемне навчання, ігрову технологію, кейс-технологію, створення предметно-розвивального середовища, навчання у співпраці, дослідницьку діяльність [7, с. 44 – 46]. Як один із методів розвитку soft skills науковці Д. Левіт і Т. Євтухова розглядають модель окремого предмета, що передбачає створення можливостей для студентів розвивати м'які навички через конкретні курси, що плануються для цієї мети [8, с. 61].

Розвиток soft skills в освітньому процесі є важливим завданням, тому закладам вищої освіти потрібно впроваджувати різноманітні підходи для підтримки студентів у цьому напрямі. Викладачі можуть власним прикладом показувати прояв м'яких навичок та як їх ефективно застосовувати. Це передбачає ефективну взаємодію зі студентами, вміння реагувати на їхні потреби, а також надання зворотного зв'язку з метою вдосконалення їхніх навичок [9, с.328-331].

У науково-педагогічних джерелах однією з важливих навичок сучасного фахівця українські вчені визначають лідерство. Це здатність людини організувати, мотивувати та керувати іншими для досягнення спільної мети або завдання. Лідерство допомагає не лише вести інших, а й створювати сприятливі умови для їхнього розвитку та успіху. Участь у студентському самоврядуванні дає змогу молоді відчувати себе лідерами. Вони можуть керувати командами, ухвалювати рішення, розвивати креативність і шукати нові ідеї для вирішення виявлених проблем та вдосконалення університетського життя. Залученість до студентського самоврядування може бути відповідальним завданням і викликом, що вимагає від здобувачів вищої освіти раціонального управління своїм часом та ресурсами.

У студентському самоврядуванні також ефективно простежується здатність працювати в команді. Командна робота передбачає вміння слухати думки та ідеї інших, спільно ухвалювати рішення, злагоджено й результативно

взаємодіяти. Крім цього, основні аспекти цієї навички передбачають взаємодопомогу, розуміння та підтримку інших учасників команди. Отримати досвід співпраці в команді здобувачам вищої освіти дозволяє участь у групових проєктах, студентських клубах, спортивних командах, інтелектуальних іграх та різних молодіжних ініціативах [10, с. 152–160].

Аналіз науково-педагогічних джерел дає змогу також виокремити емоційний інтелект як одну із затребуваних навичок сучасності. Це здатність розуміти, контролювати й виражати власні емоції, а також розуміти, сприймати емоції інших людей та ефективно взаємодіяти з ними. Розвинений емоційний інтелект допомагає налагоджувати комунікацію, працювати в команді і загалом будувати міжособистісні відносини в різних сферах життя.

Ще однією важливою навичкою у воєнних реаліях є вміння адаптуватися до змін. Це здатність гнучко реагувати на нові ситуації, уміти пристосовуватися до них, своєчасно оновлювати стратегії та плани. Адаптивність дозволяє людині ефективно функціонувати в динамічних умовах і забезпечує успішність в різних сферах життя. Це вміння стало нагально необхідним як для викладачів, так і для студентів у період пандемії та запровадження воєнного стану і швидкого переходу освітнього процесу в дистанційний формат. Викладачам потрібно підтримувати студентів у розвитку стійкості та вміння долати перепони, навчаючи їх, що деякі зміни є викликом, але їхні реакції та дії можуть визначати їхній успіх.

Значну увагу в багатьох науково-педагогічних працях зосереджено на навичці тайм-менеджменту. Уміння ефективно організувати свій час, встановлювати пріоритети, планувати та раціонально використовувати час для досягнення поставлених цілей і завдань є необхідним для успішної діяльності в будь-якій сфері, а також впливає на результативність та ефективність у багатьох аспектах життя. Здобувачі освіти практикують і розвивають цю навичку, поєднуючи навчальну й позанавчальну діяльність, дотримуючись термінів виконання завдань та плануючи індивідуальну освітню траєкторію.

Висновки. Таким чином, формування і розвиток soft skills у майбутніх фахівців є не лише важливим складником освітнього процесу, а й об'єктивною вимогою ринку праці. М'які навички, такі як комунікація, лідерство, критичне мислення, здатність працювати в команді, вміння адаптуватися до змін, доповнюють фахові знання та компетентності, що студенти здобувають у закладах вищої освіти.

Роль ЗВО полягає в тому, щоб надати студентам можливості розвивати ці навички під час їхнього навчання. Це може бути шляхом застосування інтерактивних методів навчання, що сприяють співпраці й комунікації, мотивації студентів до участі в групових проєктах, організації курсів, тренінгів і семінарів з розвитку м'яких навичок, наданні можливостей для лідерства в студентському самоврядуванні та внутрішньому житті університету.

До того ж заклади вищої освіти можуть співпрацювати з роботодавцями та громадськими організаціями для створення стажувань, програм практики й

інших можливостей, що дозволять студентам застосовувати і розвивати м'які навички в реальному професійному середовищі.

Тому заклади вищої освіти відіграють ключову роль у формуванні м'яких навичок студентів, створюючи простір, де вони можуть розвивати і вдосконалювати ці навички, та сприяючи їхньому загальному особистісному розвитку й професійній самореалізації.

Література:

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 25.03.2024).
2. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.02.2022 р. № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-р#Text> (дата звернення: 23.03.2024).
3. Глосарій. *Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти*. 2019. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B9.pdf> (дата звернення 25.03.2024).
4. Ключові компетентності для навчання протягом життя. *Представництво Європейського Союзу в Україні*. 2021. 16 с. URL: https://euroquiz.org.ua/data/blog_dwnl/JA0321508UKN_Key_Compences_2021_UKR_FINAL_web.pdf (дата звернення 30.03.2024).
5. Глушко О. Європейська рамка особистісної, соціальної та навчальної ключової компетентності (LifeComp): концептуальний вимір. *Український Педагогічний журнал*. (4), 2023. С. 35 – 45. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/701/777> (дата звернення 30.03.2024).
6. Рогульська О. О. Доцільність формування "soft skills" у студентів ЗВО засобами інтерактивних та мультимедійних технологій / О. О. Рогульська, О. В. Магдюк // *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки* / Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. 2023. Вип. 209. С. 92 – 98. URI: <https://elar.khmnu.edu.ua/handle/123456789/14451> (дата звернення 01.04.2024).
7. Ваколя З. Вибір технологій навчання для розвитку soft skills у студентів закладів вищої освіти під час воєнного стану / З. М. Ваколя, Б. Т. Попадич // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи: зб. наук. праць*. 2023. Вип. 91. С. 42 – 48. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/41495> (дата звернення 30.03.2024).
8. Левіт Д., Євтухова Т. Розвиток soft skills у контексті сталого розвитку освіти. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2024. Том 12. № 1. С. 57 – 62. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i1-008> (дата звернення 01.04.2024).
9. Гарань Н. С., Замороцька В.В. Soft skills як складник підготовки майбутнього фахівця у закладі вищої освіти. *Міжнародний науковий журнал «Грааль науки»*. 2023. № 28. С.328-331. URL: <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i1-008> (дата звернення 05.04.2024).
10. Кірдан О., Кірдан О. Формування Soft skills здобувачів вищої освіти в освітньому процесі закладу вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи*. 2022. (2)(6). С.152–160. URL: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(6\).2021.248144](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(6).2021.248144) (дата звернення 25.03. 2024).

References:

1. Zakon Ukrainy pro vyshchu osvitu: pryiniaty 1 lyp. 2014 roku stanom na 24 berez. 2024 № 1556-VII [Law of Ukraine on Higher Education from July 1 2014, № 1556-VII]. (2024, March 24). *Ofitsiyniy vebportal parlamentu Ukrainy – Official website of the Parliament of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> [in Ukrainian].

2. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022-2032 roky: Rozporiadzh. Kab. Ministriv Ukrainy vid 23 liut. 2022 roku № 286-2022-r. [On approval of the Strategy for the Development of Higher Education in Ukraine: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine from February 23, 2022, № 286-2022-r.] (2022, February 23). *Ofitsiyni vebportal parlamentu Ukrainy – Official website of the Parliament of Ukraine*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p#Text> [in Ukrainian].
3. Hlosarii. (2019). [Glossary]. *Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity – The National Agency for Higher Education Quality Assurance*. Retrieved from: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/%D0%93%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%B9.pdf> [in Ukrainian].
4. Kliuchovi kompetentnosti dlia navchannia protiahom zhyttia. (2021). [Key competences for lifelong learning]. *Predstavnytstvo Yevropeiskoho Soiuzu v Ukraini. – Delegation of the European Union to Ukraine*. Retrieved from: https://euroquiz.org.ua/data/blog_dwnl/JA0321508UKN_Key_Compences_2021_UKR_FINAL_web.pdf [in Ukrainian].
5. Glushko O. (2023). Yevropeiska ramka osobystisnoi, sotsialnoi ta navchalnoi kliuchovoi kompetentnosti (LIFECOMP): kontseptualnyi vymir [The European framework for personal, social and learning to learn key competence (LIFECOMP): conceptual dimension]. *Ukrainskyi Pedagogichnyi zhurnal – Ukrainian Educational Journal*. No. 4. P. 35–45. Retrieved from: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-4-35-45> [in Ukrainian].
6. Rogulska O., Mahdiuk O. (2023). Dotsilnist formuvannia "soft skills" u studentiv ZVO zasobamy interaktyvnykh ta multymediinykh tekhnolohii [Expediency of students' 'soft skills' development by means of interactive and multimedia technologies]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni nauky – Academic Notes Series Pedagogical Science*. Vol. 1, no. 209. Retrieved from: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-209-92-98> [in Ukrainian].
7. Vakolia Z., Popadych B. (2023). Vybir tekhnolohii navchannia dlia rozvytku soft skills u studentiv zakladiv vyshchoi osvity pid chas voiennoho stanu. [Selection of teaching technologies for development of soft skills in higher education students during martial law]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedagogichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 5: Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy: zb. nauk. prats – Naukovyi Chasopys Dragomanov Ukrainian State University. Series 5. Pedagogical sciences: reality and perspectives*. No. 23. P. 42 – 48. Retrieved from: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/41495> [in Ukrainian].
8. Lievit D., Evtukhova T. (2024). Rozvytok soft skills u konteksti staloho rozvytku osvity [Development of soft skills in the context of sustainable development of education]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*. Vol. 12, no. 1. P. 57–62. Retrieved from: <https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol12i1-008> [in Ukrainian].
9. Haran N., Zamorotska V. (2023). Soft skills yak skladnyk pidhotovky maibutnoho fakhivtsia u zakladi vyshchoi osvity. [Soft skills as a component of training a future specialist in a higher education institution]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal «Hraal nauky» – International scientific journal «Grail of Science»*. No. 28. P. 328–331. Retrieved from: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.09.06.2023.52> [in Ukrainian].
10. Kirdan O., Kirdan O. (2021). Formuvannia soft skills zdobuvachiv vyshchoi osvity v osvitnomu protsesi zakladu vyshchoi osvity. [Formation of soft skills of students in the educational process of higher education institution]. *Psyhholoho-pedahohichni problemy suchasnoi shkoly – Psychological and Pedagogical Problems of Modern School*. No. 2(6). P. 152–160. Retrieved from: [https://doi.org/10.31499/2706-6258.2\(6\).2021.248144](https://doi.org/10.31499/2706-6258.2(6).2021.248144) [in Ukrainian].